

YTTRANDE
Dnr Ju2016/06404/L3
Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Stockholm den 21 oktober 2016

EU-kommissionens förslag till modernisering av EU:s upphovsrättsreglering

Sammanfattande synpunkter

Svensk biblioteksförning står för en balanserad upphovsrätt där hänsyn tas till allas rätt till fri tillgång till information och kunskap. För att uppnå det krävs en generell upphovsrättsreform på europeisk nivå för att anpassa lagstiftningen till den tekniska utvecklingen och skapa ett enhetligare regelverk i medlemsstaterna.

Svensk biblioteksförning vill särskilt framhålla:

- Förslaget att införa ett obligatoriskt undantag för automatiska sökningar på stora informationsmängder, text- och datautvinning, bör inte begränsas till forskningsinstitutioner.
- Förslaget att införa ett obligatoriskt undantag för undervisning bör även omfatta forskning.
- Förslaget att införa ett obligatoriskt undantag för digitalisering av kulturarvsmaterial bör även omfatta tillgängliggörande.
- Förslaget att införa ett särskilt skydd för nyhetsmaterial bör inte förverkligas.
- Förslaget att implementera Marrakech-avtalet är positivt och kommer underlätta tillgängliggörandet av medier för personer med synnedsättning.

Allmänt

Kunskap är till sin natur gränslös. Vi lever också i en tid av globalisering då alltmer av forskning och utveckling sker i gränslösa miljöer. För att ta tillvara möjligheterna som detta ger behöver regelverk konstrueras så att de underlättar samarbete och kunskapsutbyte, vilket inte är fallet med dagens upphovsrätt. Lagstiftningen måste anpassas till den tekniska utvecklingen där upphovsrättsliga regler tar hänsyn till allas rätt till fri tillgång till kunskap och information.

En viktig utgångspunkt för en sådan reform bör vara att skapa en mer enhetlig upphovsrätt medlemsländerna emellan. I detta syfte bör de möjligheter till inskränkningar till förmån för biblioteksverksamhet, undervisning och forskning som finns på europeisk nivå göras obligatoriska för medlemsstaterna. Detta skulle bidra till större rättssäkerhet och möjliggöra ett effektivare forsknings-samarbete över landsgränser. Som det ser ut idag är det mycket svårt att bygga upp elektroniska infrastrukturer för informationsdelning på europeisk nivå när olikartade nationella

lagstiftningar för inskränkningar i upphovsrätten och regler utifrån databasdirektivet måste beaktas.

Förhoppningarna har därför varit stora inför den reform som inleddes för några år sedan. Tyvärr infrias inte förväntningarna i det förslag som presenterats av EU-kommissionen. Förslaget är alltför försiktigt och tar inte i tillräcklig utsträckning användarnas perspektiv. Flera områden som är viktiga för bibliotekssektorn saknas dessutom helt, vilket är förvånande.

Förslaget innebär generellt ett stöd för den typ av licensmodell som är vanligt förekommande i Sverige och övriga nordiska länder. Det finns många fördelar med den modellen, men det förutsätter starka organisationer som har möjlighet att teckna avtalslicenser. I många europeiska länder saknas den traditionen och infrastrukturen, varför det är svårt att uppnå önskvärda resultat om gränsöverskridande kunskapsspridning och kunskapsutbyte med den modellen på EU-nivå. Dessa licenser är dessutom förenade med stora kostnader, vilket försvårar kunskapsspridning. En licensmodell kan också vara svår att överblicka och påverka för både biblioteksanställda och enskilda användare, vilket även det verkar hämmande på utbytet av information och kunskap. Ur ett biblioteksperspektiv kan detta också vara problematiskt eftersom bibliotekens verksamhet utvecklas alltmer mot att besökare deltar i medskapande verksamhet, där olika typer av medier används. Då måste detta också vara möjligt utifrån ett upphovsrättsperspektiv.

Svensk biblioteks förening menar att EU-kommissionens förslag behöver omfattande justeringar för att lösa de problem som dagens regelverk medför, annars förloras ett tillfälle att modernisera upphovsrätten. Det i sin tur skulle få negativa konsekvenser för människors möjligheter att ta del av information och kunskap, men också för forskning, innovation och välfärd inom EU:s medlemsstater.

Text- och datautvinning

Förslaget att införa ett obligatoriskt undantag för text- och datautvinning är positivt och erkänner den stora potential som finns på detta område i form av forskning och innovation. I förslaget föreslås ett undantag för text- och datautvinning införas för forskningsinstitutioner, vilket dock inte är tillräckligt. Genom att inte föreslå ett allmänt undantag för text- och datautvinning betyder det att möjligheterna till kunskap, innovation och kommersialisering inte kommer att kunna realiserats fullt ut. Förslaget innebär gränsdragningsproblem och skapar en privilegierad ställning för forskningsinstitutioner som inte är motiverad. Det finns också ett antal institutioner av allmännyttig karaktär, däribland Kungliga Biblioteket, som inte är kategoriserade som forskningsinstitutioner och alltså inte skulle omfattas av det föreslagna undantaget. Det går också att ifrågasätta hur förslaget harmonierar med Psi-direktivet om tillgängliggörande av offentliga data. Regelverket på detta område måste utgå ifrån att upphovsrätten inte ska hindra det fria användandet av fakta och data.

Upphovsrättsskydd för nyhetsartiklar

Förslaget innebär att ett 20-årigt skydd införs för nyhetsartiklar som publicerats av dagstidningar och liknande publikationer, en så kallad länkskatt. Det öppnar för regelverk på europeisk nivå liknande vad som införts i Tyskland och Spanien, där nyhetsmedier kan ta betalt för länkning av material via exempelvis sökmotorer. Det finns stora brister i detta förslag. Ur ett användarperspektiv försvårar det tillgången, användandet och vidare spridningen av kunskap och information. Erfarenheterna från Spanien och Tyskland visar också att resultaten inte ger avsedda effekter avseende ersättning till upphovsrättshavarna.

Undantag för undervisning

Förslaget innebär ett obligatoriskt undantag för användandet av upphovsrättskyddat material vid undervisning, oavsett om det handlar om grund- eller högre utbildning. Det är bra, men är inte tillräckligt. Det bör också kompletteras så att det även omfattar forskning, i likhet med 16§ upphovsrättslagstiftningen, det så kallade biblioteksundantaget, som gäller för svenska förhållanden. En självklar utgångspunkt för en lösning på detta område måste vara att den fria forskningen inte ska hindras på grund av upphovsrättsliga regler.

Undantag för bevarande

Kommissionen föreslår ett obligatoriskt undantag för att tillåta kulturarvsinstitutioner att digitalisera sina samlingar för bevarandeskäl, vilket idag finns i svensk lagstiftning. Svensk biblioteksforening ser positivt på förslaget, men det bör utökas så att det även omfattar tillgängliggörandet av material. Kulturarvsinstitutioner har två grundläggande uppdrag, att bevara och att tillgängliggöra kulturarvet. För att institutionerna ska kunna fullgöra uppdraget att sprida kunskap till allmänheten behöver ett undantag även omfatta tillgängliggörandet av kulturarvsmaterial.

Marrakechfördraget

Marrakechfördraget är ett internationellt fördrag som antagits av FN:s specialorgan WIPO, World Intellectual Property Organization. Fördraget innebär att undantag görs i upphovsrätten så att det blir lättare att göra verk tillgängliga i särskilda format för synskadade och flytta dem över gränserna. Svensk biblioteksforening stöder implementeringen av avtalet eftersom det förbättrar tillgängligheten till medier för personer med synnedsättning.

E-böcker

Förslaget till moderniserad upphovsrätt innehåller inga förslag när det gäller e-böcker, vilket är anmärkningsvärt. Bibliotekens möjlighet att låna ut e-böcker ser mycket olika ut inom EU, där vi i Sverige ändå har kommit jämförelsevis långt. Trots detta finns det olika typer av begränsningar för utlån av e-böcker i Sverige som är svårförståeliga ur ett användarperspektiv. Möjligheten att låna ut e-medier på bibliotek har en stor potential inom exempelvis läsfrämjande, något som dagens situation inte möjliggör ur ett europeiskt perspektiv. Svensk biblioteksforening anser att frågan bör diskuteras på europeisk nivå och att en utgångspunkt för gemensamma regler ska vara att en e-bok ska kunna lånas ut på liknande villkor som en fysisk bok.

I detta ärende har Svensk biblioteksforenings t.f. verksamhetsledare Jenny Nilsson beslutat. Björn Orring har varit föredragande.